

POKUŠAJ VALIDACIJE ISTRAŽIVANJA PREDIZBORNOG JAVNOG MNIJENJA NA TEMELJU REZULTATA IZBORA

Vesna Lamza

Institut za primijenjena društvena istraživanja
Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

UDK 303.425.6: 324
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 14. 12. 1992.

U radu je analizirana valjanost istraživanja javnog mnijenja što ga je, u razdoblju prije izbora za Zastupnički dom Sabora i predsjednika Republike Hrvatske u kolovozu 1992, proveo Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu. U okviru validacijske analize provjerena je prikladnost različitih mogućnosti utvrđivanja valjanosti rezultata istraživanja, a naznačene su i neke od specifičnih metodoloških teškoća koje, u našim uvjetima, mogu umanjiti valjanost istraživanja javnog mnijenja i ujedno otežati postupak njihove znanstvene validacije.

UVOD

Bez obzira što mislili o znanstveno-spoznajnom dometu predizbornih istraživanja javnog mnijenja, čak ni njihovi najstroži kritičari (koji ih obično ocjenjuju pretjerano pragmatičnima i izravno podređenim tekućim političkim interesima) ne mogu osporiti njihov značaj sa stajališta validacije i unapređenja metodologije istraživanja društvenih pojava. Dok u većini slučajeva za ocjenu valjanosti društvenih istraživanja obično i nema drugih mogućnosti osim različitih oblika apriorne i teorijske validacije (od onih koje se temelje na logičkim analizama, zapažanju, iskustvu ili nekim drugim više ili manje subjektivnim kriterijima, do različitih vrsta komparativnih i posrednih empirijskih analiza), u slučaju predizbornih istraživanja javnog mnijenja moguće je provesti i tzv. praktičnu odnosno kriterijsku validaciju dobivenih rezultata, a time i mnogo izravnije ocijeniti primijenjeni istraživački postupak. Kao što to navodi i američki autor Bernard C. Henessy, predizborna ispitivanja glasačkih namjera stanovništva pružaju izuzetnu priliku za sistematično provjeravanje dobivenih rezultata s pomoću kriterija koji nije proizveden eksperimentalno i ne temelji se

na različitim sociološkim, demografskim i sličnim pretpostavkama, već je objektivno zadan i u potpunosti izvan mogućeg utjecaja istraživača (Henessy, 1965).

Najprikladniji kriterij za validaciju istraživanja glasačkih namjera stanovništva svakako su službeni izborni rezultati koji, budući da su izraženi u numeričkom obliku, omogućavaju precizno utvrđivanje povezanosti s numeričkim vrijednostima prediktora.¹ Iako se validacijski kriterij čini sasvim očevidnim, objektivnim i kvantitativno preciznim, a određivanje povezanosti između prediktora i kriterija krajnje jednostavnim i pouzdanim, utvrđivanje valjanosti istraživanja nailazi na znatne teškoće. Neke od njih proizlaze iz stanovitih ograničenja raspoloživih istraživačkih i validacijskih postupaka, pa se s njima u većoj ili manjoj mjeri suočava svaki istraživač javnoga mnijenja, a neke su, kao što to osobito vrijedi za naše uvjete, vezane uz određene specifične društvene okolnosti u kojima se provodi istraživanje. Od mnoštva problema koji se s tim u vezi mogu pojaviti čini se najvažnijim izdvojiti slijedeće:

– Istraživanjem se mjeri *mnijenje* neke društvene sredine (raspoloženje ljudi prema određenim političkim strankama, osobama ili rješenjima), a kriterij za valorizaciju je *ponašanje* (glasovanje na izborima, referendumu ili plebiscitu). Budući da se, zbog različitih razloga, mišljenje i ponašanje ljudi mogu ponekad bitno razlikovati, rezultati izbora, kao objektivni pokazatelj glasačkog ponašanja, ipak su samo posredni kriterij za ocjenu valjanosti istraživanja javnog mnijenja.

– Predizborna istraživanja javnog mnijenja provode se na uzorcima ukupnog punoljetnog stanovništva s područja na kojem se održavaju izbori, dok se izborni rezultati iskazuju u odnosu na dio glasačkog tijela koji se odazvao izborima. Iako se uspoređivanje tih skupina podataka može činiti krajnje jednostavnim (rezultati izbora mogu se preračunati u odnosu na veličinu glasačkog tijela), pokušaj precizne validacije predizbornog istraživanja koreliranjem tih dviju skupina podataka povezan je sa znatnim, ako ne i nepremostivim teškoćama. Zbog znatne autoselekcije potencijalnih ispitanika (visokih proporcija odbijanja anketiranja, odnosno uskraćivanja odgovora o glasačkim namjerama)² i nemogućnosti da se realno utvrdi koliko je autoselekcija povezana s mogućim

---

¹ Iako je u slučaju validacije istraživanja predizbornog javnog mnijenja zapravo riječ o prognostičkoj valjanosti, jer su kriterijski podaci prikupljeni u razdoblju nakon provođenja mjerenja, smatramo da je za potrebe ovog rada opravdanije koristiti opći pojam "valjanost". Budući da prognostičke valjanosti ionako nema bez dijagnostičke, složili bismo se s autorima koji smatraju da i nema smisla u svakoj prilici inzistirati na razlikovanju tih pojmova.

² U okvirima probabilistički izabranog uzorka stanovništva sudjelovanje u predizbornim anketama, u našim uvjetima, u prosjeku odbija oko 25% svih kontaktiranih osoba, a od onih koji pristanu na anketiranje, čak i kad je osigurana potpuna tajnost izjašnjavanja, na pitanje o glasačkim namjerama u prosjeku ne odgovara između 15 i 20%. (Podaci Instituta za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, prikupljeni u srpnju 1992.)

glasačkim opredjeljenjem pojedinaca, ponajprije se postavlja pitanje opravdanosti generaliziranja rezultata istraživanja na razini ukupnog stanovništva Republike. (Rezultati se zapravo odnose na dio punoljetnog stanovništva koje pristaje na anketiranje i pripravno je odgovoriti na pitanje o vlastitim glasačkim namjerama, dok o mogućem glasačkom opredjeljenju ostaloga dijela nemamo odgovarajućih istraživačkih informacija.) Drugi, u našim uvjetima trenutno bitan izvor teškoća pri određivanju kvantitativne relacije između rezultata istraživanja i rezultata izbora, proizlazi iz pomanjkanja precizne evidencije o veličini aktualnog glasačkog tijela (prilikom izbora u kolovozu o. g. korišteni su podaci iz 1990, a oni su, zbog iseljavanja i ratnih stradanja, otad zasigurno znatno promijenjeni), pa stoga i nemogućnosti preciznog preračunavanja izbornih rezultata na razini punoljetnog stanovništva Republike.

– Iako ni u svjetskim ni u našim razmjerima obično nema ozbiljnijih indicija o netočnosti službenih izbornih rezultata, u vrednovanju istraživanja na temelju toga kriterija nužno je, bar na hipotetskoj razini, uzeti u obzir i tu mogućnost (Gallup, 1944). Ako se izborne nepravilnosti ili greške ponekad i pojavljuju, realno je ipak očekivati da bi one u znatnijoj mjeri mogle utjecati na preciznost izbornih rezultata na razini pojedinih izbornih jedinica ili drugih relativno malih područja nego na razini države ili neke veće regije.

– U sredinama u kojima znatna proporcija stanovništva nema telefonskog priključka, i neke sasvim tehničke okolnosti mogu znatno utjecati na povezanost između rezultata istraživanja i rezultata izbora. U takvim je uvjetima valjano istraživanje javnog mnijenja moguće provesti samo terenskim istraživanjem koje se, ako se njegovi rezultati žele objaviti prije izbora, kao što je to uobičajeno, u najboljem slučaju može provesti osam do deset dana prije izbornog termina. Zbog pomanjkanja pouzdanog načina da se utvrde moguće promjene stavova i raspoloženja glasača, nastale u razdoblju što je neposredno prethodilo izborima (iskustvo američkih i drugih istraživača pokazuje da se u tom razdoblju ponekad mogu očekivati čak i znatne promjene javnog mnijenja – Hoy, 1990), eventualna značajna razlika između rezultata istraživanja i rezultata glasanja ne mora biti u značajnijoj vezi s pitanjem valjanosti istraživanja.

Valja još spomenuti i neke okolnosti koje, usprkos dosljednom poštivanju odgovarajuće znanstvene metodologije, mogu bitno umanjiti preciznost istraživanja javnog mnijenja, pa time u znatnoj mjeri i otežati pokušaj njihove precizne znanstvene validacije.

– Čak i u okviru najrigoroznije primijenjene znanstvene metodologije ostaje otvoreno pitanje koliko istraživanje javnog mnijenja uspijeva premostiti razliku između mišljenja (*opinion function*) i odgovora (*response function*) ispitanika. Iako s tim u vezi ne raspolažemo preciznim istraživačkim pokazateljima, realno je pretpostaviti da je veličina te razlike u stanovitoj mjeri determinirana kulturološkim, političkim i drugim specifičnim društvenim okolnostima, karakterističnim za određenu društvenu sredinu (npr. sklonošću ljudi da, zbog različitih društveno uvjetovanih razloga, kontroliraju izražavanje vlastitog mišljenja, nenaviknutošću određene društvene sredine na izražavanje mišljenja putem ankete i sl.). U skladu s takvim razmišljanjem bilo bi opravdano očekivati

da bi teškoće ove vrste mogle biti izrazitije u postsocijalističkim društvima, kao što je i naše, nego u društvima s dužom demokratskom tradicijom.

– I neki drugi uzroci potencijalnih grešaka i nepreciznosti gotovo su sasvim izvan kontrole i mogućeg utjecaja istraživača. U našim okolnostima to se ponajprije odnosi na već spomenutu višestruku i izrazitu autoselekciju potencijalnih ispitanika koja se očituje, s jedne strane, u vrlo učestalom odbijanju sudjelovanja u anketi, a, s druge strane, i u vrlo visokoj proporciji neizjašnjavanja na pitanja o glasačkim namjerama i preferencijama izbornih stranaka i kandidata. Moguća nepreciznost rezultata, nastala zbog ovih razloga, ne može se do kraja korigirati ni odgovarajućim izborom rezervnih ispitanika, ni poststratifikacijom rezultata prema relevantnim sociodemografskim kriterijima; realno je, naime, pretpostaviti da odbijanje sudjelovanja u anketi, kao i uskraćivanje odgovora na pitanja koja se pojedincu mogu činiti politički delikatnima, nije determinirano samo određenim sociodemografskim osobinama ispitanika (u našim uvjetima, takve ankete razmjerno češće odbijaju stariji i neobrazovaniji ispitanici te pripadnici srpske nacionalnosti), nego i specifičnim političkim stavovima i iskustvima pojedinaca unutar istih sociodemografskih kategorija.

– I na kraju, poseban problem recentnih istraživanja javnog mnijenja u nas proizlazi iz pomanjkanja referentnih podataka o nekim populacijskim parametrima, bitnima za kontrolu reprezentativnosti uzorka. Riječ je ponajprije o nedostatku pouzdanih statističkih podataka o obrazovnom i nacionalnom sastavu stanovništva, a te su varijable, kako to dosljedno pokazuju mnoga istraživanja (npr. Lamza i suradnici, 1991), u našim uvjetima najznačajniji sociodemografski čimbenici javnog mnijenja. U doba provođenja istraživanja, što su prethodila izborima 1992, na raspolaganju su bili samo podaci o obrazovanju iz popisa stanovništva 1981. godine (podaci iz novijeg popisa još nisu bili obrađeni) te podaci o nacionalnom sastavu prema popisu stanovništva 1991, koji je, kao što je poznato, prethodio velikim demografskim poremećajima, izazvanim ratom u Hrvatskoj.

CILJEVI RADA

Glavni je cilj rada pokušaj validacije rezultata predizbornog istraživanja javnog mnijenja Instituta za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, prema kriteriju službenih rezultata izbora. U skladu s nekim od naznačenih teškoća na koje, u našim uvjetima, nailazi pokušaj kriterijske validacije predizbornog istraživanja glasačkih namjera stanovništva, u okviru rada razmotrit ćemo nekoliko mogućnosti vrednovanja dobivenih istraživačkih rezultata te pokušati naznačiti neke od njihovih važnijih prednosti i ograničenja.

METODA

Za potrebe ovoga rada korišten je dio rezultata višestapnog istraživanja javnoga mnijenja, što je prethodilo izborima za Zastupnički dom Sabora i predsjednika Republike Hrvatske, održanim 2. kolovoza 1992. godine. Budući da je glavni cilj rada utvrđivanje (prognostičke) valjanosti rezultata o glasačkim namjerama stanovništva, u tu su svrhu korišteni odgovarajući rezultati istraživanja realiziranog u razdoblju od 24. do 28. srpnja o. g. (Lamza i suradnici, 1992d.), koje je vremenski bilo najbliže terminu održavanja izbora. Za potrebe interpretacije nekih rezultata validacijske analize korišteni su i rezultati istraživačkih akcija, realiziranih u razdoblju od 21. do 31. svibnja te od 10. do 17. i od 18. do 22. srpnja 1992. (Lamza i suradnici, 1992a; 1992b; 1992c.).

Uzorak

Istraživanje je provedeno na probabilističkom, troetapno stratificiranom uzorku punoljetnog stanovništva Hrvatske, koji je, ovisno o etapi istraživanja, obuhvaćao između 2146 i 2366 ispitanika. Planom uzorka nisu obuhvaćena trenutno okupirana područja Republike (na kojima izbori nisu bili ni provedeni), te prognanici, trenutno aktivni pripadnici Hrvatske vojske i glasači iz hrvatske dijaspore.

Anketna pitanja

Postupak validacijske analize temelji se na odgovorima ispitanika o namjerama glasanja za pojedinu od 17 izbornih stranaka, koje su istakle državne liste za Zastupnički dom Sabora, i pojedinog od osam kandidata za predsjednika Republike Hrvatske. Odgovori su prikupljeni u okviru relativno opsežnog anketnog upitnika (s ukupno 132 varijable) kojim su obuhvaćeni različiti aspekti političke i izborne problematike. Da bi se smanjila proporcija neizjašnjenih ispitanika i osigurali što je moguće iskreniji odgovori, na pitanja o namjerama glasanja za pojedinu stranku ili predsjedničkog kandidata ispitanici su odgovarali zaokruživanjem odgovora na posebnim listićima (u potpunosti nalik "pravim" glasačkim listićima), pri čemu im je odgovarajućim postupkom bila omogućena potpuna tajnost izjašnjavanja. Pitanja su bila formulirana na sljedeći način:

– "Sad ćemo Vam dati popis stranaka koje su najavile svoje sudjelovanje na sljedećim izborima. Molimo Vas da taj popis pročitate i potom zaokružite onu stranku (samo jednu) za koju ćete najvjerojatnije glasati. Listić potom stavite u ovu kuvertu koju ćemo na kraju ankete zalijepiti i staviti među ostale kuverte koje već imam ovdje, tako da će Vaš odgovor ostati u potpunoj tajnosti."

– "Evo sad i popisa kandidata za predsjednika Republike. Ponovno Vas molimo da popis pročitate i zaokružite ime one osobe za koju ćete najvjerojatnije glasati na izborima. I taj listić potom stavite u kuvertu."

Definiranje prediktorskih i kriterijskih varijabli

Imajući u vidu neke teškoće prilikom definiranja prediktora i kriterija za validaciju istraživanja predizbornog javnog mnijenja, spomenutih u uvodnom dijelu rada, odlučeno je da se analiza valjanosti rezultata provede u nekoliko varijanti.

U svakoj varijanti analize kriterij za validaciju bili su službeni podaci Izborne komisije o tuzemnim rezultatima glasanja za državne liste stranaka i predsjedničke kandidate, objavljene u izvještajima Izborne komisije Republike Hrvatske, br. 30 i 32 od 11. i 12. kolovoza 1992. Zbog pomanjkanja preciznih podataka o stvarnoj veličini glasačkog tijela, u svrhu analize korištene su samo vrijednosti za dio glasača koji se odazvao izborima, iako bi za potrebe ove analize bilo vrlo korisno iskazati rezultate izbora i u odnosu na cijelo glasačko tijelo.

Uz opis korištenih varijanti prediktora navodimo i eksplikaciju polaznih pretpostavki na kojima se temelje:

1. Rezultati istraživanja o namjerama glasanja za stranke i predsjedničke kandidate iskazani za cijeli uzorak obuhvaćenog punoljetnog stanovništva Hrvatske.

Uspoređivanje podataka za cijeli uzorak istraživanja s rezultatima izbora iskazanim za dio glasačkog tijela koji se odazvao izborima (prema službenim podacima odazvalo se 75,6 posto glasačkog tijela) čini se opravdanim zbog već spomenute autoselekcije uzorka. U okviru referentnog istraživanja anketiranje je odbilo 23 posto od ukupnog broja kontaktiranih osoba, pa stoga i nije sasvim opravdano govoriti o uzorku cijelog glasačkog tijela. Na temelju nekih indicija kojima raspolažemo, kao i iskustava drugih istraživača (Moser, 1962; Henessy, 1965; Cantril, 1947) može se pretpostaviti da su anketiranje proporcionalno češće odbijale osobe koje zbog nekog razloga nisu ni namjeravale izići na izbore, drugim riječima, da se spontana selekcija ispitanika temeljila na sličnim razlozima kao i odluka dijela stanovništva da se ne odazove izborima.

2. Rezultati istraživanja iskazani za dio uzorka ispitanika koji su se, u okviru anketnog postupka, izjasnili o namjerama glasanja za pojedine stranke odnosno predsjedničke kandidate.

Ovako definiranom prediktorskom varijablom pokušalo se, u okviru uzorka ispitanika koji su pristali na anketiranje, eliminirati utjecaj uskraćivanja odgovora o vlastitim glasačkim namjerama kao drugog značajnog izvora autoselekcije ispitanika. Takvo bi se preračunavanje rezultata istraživanja moglo pokazati opravdanim samo u slučaju kad bi se glasačke namjere neizjašnjenih ispitanika, distribuirale na isti način kao i opredjeljenja osoba koje su, u tijeku anketnog postupka, izrazile svoje namjere glasanja.

3. Rezultati istraživanja iskazani za dio uzorka ispitanika koji su, u okviru anketnog postupka, izjavili da namjeravaju izići na izbore.

Riječ je o pokušaju korekcije realiziranog uzorka (koji je, u skladu s prije spomenutom pretpostavkom, već selekcioniran prema kriteriju pripravnosti izlaska na izbore) eliminiranjem odgovora ispitanika koji su izravno izjavili da

neće izići na izbore. Takvom se korekcijom nastojala postići izravnija usporedivost rezultata istraživanja sa službenim rezultatima izbora.

4. Rezultati istraživanja iskazani za dio uzorka ispitanika koji su, u okviru anketnog postupka, izjavili da namjeravaju izići na izbore i izjasnili se o svojim namjerama glasanja za stranke odnosno predsjedničke kandidate.

I na kraju, ovakvim određenjem prediktorske varijable nastojala se postići dvoetajna korekcija rezultata, i to umanjivanjem uzorka za proporciju ispitanika koji su izjavili da ne namjeravaju izići na izbore i istodobnim eliminiranjem utjecaja neizjašnjavanja o namjerama glasanja za pojedine stranke i predsjedničke kandidate.

Metode obrade

Određivanje numeričkih vrijednosti rezultata istraživanja provedeno je frekvencijsko-proporcijskom analizom, a za svaki je pojedinačni rezultat izračunata i standardna greška proporcija, uz rizik u zaključivanju manji od jedan posto. Za utvrđivanje povezanosti odnosno statističke značajnosti razlika između skupine podataka prediktorske i kriterijske varijable izračunat je Pearsonov koeficijent korelacije (r) te vrijednosti hi-kvadrat testa i jednosmjerne analize varijance (F-omjer).

REZULTATI

Inspekcijom tablica 1 do 4 može se uočiti slijedeće:

1. I na listi stranaka i na listi predsjedničkih kandidata, redosljed rezultata dobivenih istraživanjem u potpunosti odgovara redosljedu rezultata izbora. U velikoj većini slučajeva riječ je o apsolutnoj podudarnosti rangova, a samo u nekoliko slučajeva podudarnost je u granicama standardne greške uzorka. Takvo preklapanje rangova podjednako se zapaža prilikom uspoređivanja kriterija sa svakom od četiri korištene varijante prediktorske varijable.

2. Globalne mjere značajnosti razlika odnosno povezanosti (hi-kvadrat test, F-omjer, Pearsonov koeficijent korelacije) između prediktorske i kriterijske varijable ukazuju na vrlo visoku povezanost, kako u slučaju liste stranaka, tako i u slučaju liste predsjedničkih kandidata. Taj zaključak podjednako vrijedi za povezanost s vrijednostima svih korištenih varijanti prediktorske varijable.

3. Uspoređivanje pojedinačnih podataka prediktorske varijable na listi stranaka za cijeli uzorak istraživanja, s odgovarajućim podacima kriterijske varijable, pokazuje da se u devet slučajeva dobiveni rezultati istraživanja podudaraju s rezultatima izbora u granicama greške uzorka (HDZ, HSLS, HSP, HNS, SSH, SDH, KNS, HRS, HDP), u tri su slučaja vrlo blizu graničnih vrijednosti toga raspona (HKDS, HDS, HSNZ), a u pet se slučajeva (regionalne stranke, HSS, SDPH, SDU i SNS) statistički značajno razlikuju od službenih izbornih rezultata (regionalne stranke, SDPH, HSS, SDU, SNS). U slučaju liste predsjedničkih kan-

Tablica 1

Usporedba rezultata istraživanja o namjerama glasanja za pojedine stranke i tuzemnih rezultata glasanja za državne liste stranaka

Stranke:	1		2		3		4		5
	%	St. greška	%	St. greška	%	St. greška	%	St. greška	
HDZ	40.7	2.7	49.2	3.0	42.6	2.8	49.9	3.1	43.09
HSLŠ	16.4	2.0	19.8	2.4	16.8	2.1	19.7	2.5	17.59
HSP	6.7	1.4	8.1	1.6	6.6	1.4	7.8	1.7	6.75
HNS	7.6	1.4	9.2	1.7	7.7	1.5	9.0	1.8	6.65
SDP	2.3	0.8	2.8	1.0	2.4	0.9	2.9	1.0	5.56
HSS	2.0	0.8	2.4	0.9	2.0	0.8	2.4	0.9	4.26
DA IDS RDS	1.7	0.7	2.1	0.9	1.7	0.7	2.0	0.9	3.18
HDS	1.3	0.6	1.6	0.7	1.4	0.7	1.7	0.8	2.65
HKDS	1.7	0.7	2.1	0.9	1.7	0.7	2.0	0.9	2.66
SDU	0.1	0.2	0.1	0.2	0.1	0.2	0.2	0.3	1.24
SSH	1.0	0.5	0.2	0.3	1.0	0.6	1.1	0.6	1.21
SNS	0.2	0.2	0.2	0.3	0.1	0.2	0.1	0.2	1.10
SDH	0.7	0.5	0.8	0.5	0.7	0.5	0.8	0.6	0.60
KNS	0.1	0.2	0.1	0.2	0.1	0.2	0.1	0.2	0.45
HSNZ	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.29
HRS	0.1	0.2	0.1	0.2	0.1	0.2	0.2	0.3	0.28
HDP	0.1	0.2	0.1	0.2	0.1	0.2	0.1	0.2	0.25
Bez odgovora	17.3	2.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	—
N	2264		1872		2110		1745		2606426

1 = rezultati istraživanja za cijeli uzorak punoljetnog stanovništva Hrvatske (postoci ispitanika i standardna greška proporcija)

2 = rezultati istraživanja za ispitanike koji su se izjasnili o namjerama glasanja za stranke (postoci ispitanika i standardna greška proporcija)

3 = rezultati istraživanja za ispitanike koji su izjavili da namjeravaju glasati (postoci ispitanika i standardna greška proporcija)

4 = rezultati istraživanja za ispitanike koji su izjavili da namjeravaju glasati i izjasnili se o namjerama glasanja za stranke (postoci ispitanika i standardna greška proporcija)

5 = tuzemni rezultati glasanja za državne liste stranaka

Tablica 2**Mjere povezanosti rezultata istraživanja o namjerama glasanja za stranke i tuzemnih rezultata glasanja za državne liste stranaka**

Rezultati istraživanja	Hi ²	df	P	F-omjer	df 1/2	P	r
1	7.78	16	0.95	0.36	16/1	0.88	0.99
2	8.02	16	0.94	1.67	16/1	0.54	0.99
3	7.60	16	0.96	0.15	16/1	0.98	0.99
4	7.72	16	0.96	1.91	16/1	0.52	0.99

1 = cijeli uzorak punoljetnog stanovništva Hrvatske

2 = ispitanici koji su se izjasnili o namjerama glasanja za stranke

3 = ispitanici koji su izjavili da namjeravaju izaći na izbore

4 = ispitanici koji su izjavili da namjeravaju ići na izbore i izjasnili su se o namjerama glasanja za stranke

Tablica 3**Usporedba rezultata istraživanja o namjerama glasanja za predsjedničke kandidate i tuzemnih rezultata izbora**

Kandidat:	1		2		3		4		5
	%	St. greška	%	St. greška	%	St. greška	%	St. greška	
dr. Franjo Tuđman	45.3	2.7	53.9	2.9	47.2	2.8	54.6	3.0	56.35
Dražen Budiša	19.3	2.1	22.9	2.5	19.9	2.2	23.0	2.6	22.22
dr. Savka Dabčević-Kučar	7.6	1.4	9.0	1.7	7.6	1.5	8.8	1.7	6.11
Dobroslav Paraga	5.3	1.2	6.3	1.4	5.2	1.2	6.0	1.5	5.21
Silvije Degen	3.0	0.9	3.6	1.1	2.8	0.9	3.3	1.1	4.18
dr. Marko Veselica	1.2	0.6	1.4	0.7	1.3	0.6	1.5	0.7	1.70
dr. Ivan Cesar	1.8	0.7	2.1	0.9	1.9	0.8	2.2	0.9	1.63
dr. Antun Vujić	0.6	0.4	0.7	0.5	0.6	0.4	0.7	0.5	0.72
Bez odgovora	15.9	2.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.89
N	2264		1904		2110		1775		2601191

1 = rezultati istraživanja za cijeli uzorak punoljetnog stanovništva Hrvatske (postoci ispitanika i standardna greška proporcija)

2 = rezultati istraživanja za ispitanike koji su se izjasnili o namjerama glasanja za predsjedničke kandidate (postoci ispitanika i standardna greška proporcija)

3 = rezultati istraživanja za ispitanike koji su izjavili da namjeravaju izaći na izbore (postoci ispitanika i standardna greška proporcija)

4 = rezultati istraživanja za ispitanike koji su izjavili da namjeravaju izaći na izbore i izjasnili se o namjerama glasanja za predsjedničke kandidate (postoci ispitanika i standardna greška proporcija)

5 = tuzemni rezultati glasanja za predsjedničke kandidate

Tablica 4

Mjere povezanosti rezultata istraživanja o namjerama glasanja za predsjedničke kandidate i tuzemnih rezultata glasanja

Rezultati istraživanja	H_i^2	df	P	F-omjer	df 1/2	P	r
1	3.43	7	0.84	1.40	7/1	0.57	0.998
2	2.06	7	0.96	0.27	7/1	0.90	0.998
3	2.70	7	0.91	1.00	7/1	0.64	0.998
4	1.79	7	0.97	0.21	7/1	0.93	0.998

1 = cijeli uzorak punoljetnog stanovništva Hrvatske

2 = ispitanici koji su se izjasnili o namjerama glasanja za predsjedničkog kandidata

3 = ispitanici koji su izjavili da će izići na izbore

4 = ispitanici koji su izjavili da će izići na izbore i izjasnili se o namjerama glasanja za predsjedničke kandidate

didata, od osam promatranih rezultata istraživanja četiri su u granicama statističkog varijabiliteta (Cesar, Paraga, Veselica i Vujić), tri su vrlo blizu graničnih vrijednosti standardne greške uzorka (Budiša, Dabčević-Kučar, Degen), a jedan rezultat (Tuđman) značajno odstupa od izbornog rezultata.

4. U slučaju validacije rezultata istraživanja o namjerama glasanja za pojedine stranke uglavnom nema nekih bitnijih razlika u povezanosti različitih varijanti prediktorske varijable s vrijednostima kriterijske varijable. Podudarnost je tek nešto veća u slučaju uspoređivanja rezultata izbora s rezultatima istraživanja za cijeli obuhvaćeni uzorak i dio ispitanika koji su izjavili da namjeravaju glasati na izborima, nego prilikom uspoređivanja s rezultatima koji vrijede za uzorke "izjašnjenih" ispitanika. Na listi predsjedničkih kandidata poveznost je nešto bolja kad se rezultati izbora usporede s rezultatima istraživanja za uzorke "izjašnjenih" ispitanika nego za ostale varijante prediktora. U tom je slučaju čak sedam rezultata istraživanja sukladno rezultatima izbora u granicama statističkog varijabiliteta (uključujući i rezultat za F. Tuđmana), jedan je vrlo blizu graničnih vrijednosti toga raspona, a ni jedan ne odstupa značajno od izbornih rezultata.

DISKUSIJA

Iako se povezanost između rezultata istraživanja i službenih rezultata izbora pokazala statistički značajnom na svim razinama analize, valja se ipak osvrnuti i na zapažene razlike između nekih pojedinačnih rezultata, kako na listi stranaka, tako i na listi predsjedničkih kandidata:

– Kao što je već rečeno, od ukupno 17 rezultata istraživanja o namjerama glasanja za stranke, od službenih izbornih rezultata značajno se razlikuju samo

dobivene vrijednosti za Socijaldemokratsku partiju Hrvatske (SDPH), Hrvatsku seljačku stranku (HSS), koaliciju regionalnih stranaka (DA, IDS, RDS), Socijaldemokratsku uniju (SDU) i Srpsku narodnu stranku (SNS). U svim spomenutim slučajevima dobiveni rezultati istraživanja u statističkom su smislu značajno manji od rezultata koje su stranke ostvarile na izborima. Iako prilikom interpretacije ovih razlika valja upozoriti da je riječ o vrlo malim proporcijama odgovora (za koje, zbog moguće asimetrične distribucije oko "pravih" vrijednosti populacije, uobičajenim računanjem greške nije moguće precizno odrediti granice statističkog varijabiliteta), smatramo ipak da dobivene razlike ukazuju na stvarno odstupanje rezultata istraživanja od rezultata izbora.

Slabija (prognostička) valjanost rezultata o namjerama glasanja za SDPH, SDU i SNS može se objasniti već više puta spomenutom autoselekcijom potencijalnih ispitanika, koju, ni uz najrigorozniju primjenu raspoloživih znanstvenih metoda istraživanja javnoga mnijenja, u našim uvjetima nije moguće svesti u granice u kojima bi se u dovoljnoj mjeri eliminirao njezin mogući nepovoljni utjecaj na valjanost dobivenih rezultata. Budući da je riječ o strankama za koje se proporcionalno češće, nego za ostale, opredjeljuju pripadnici srpske, ili, uopće, nehrvatske narodnosti³ (Lamza i suradnici, 1990, Grdešić i suradnici, 1991, Rimac 1992), a postoje i neke indicije da u anketama koje se provode u Hrvatskoj osobe drugih nacionalnosti češće odbijaju anketni postupak i češće uskraćuju odgovor o namjerama glasanja nego potencijalni respondenti hrvatske narodnosti (Lamza i suradnici, 1990, Lamza i suradnici 1992a, 1992b, 1992c, Grdešić i suradnici, 1991, Rimac, 1992), realno je pretpostaviti da je zapažena nepreciznost rezultata najvećim dijelom nastala zbog time uzrokovane manjkavosti realiziranog uzorka. Zbog pomanjkanja pouzdanih statističkih podataka o aktualnoj zastupljenosti pripadnika srpske narodnosti (inače najzastupljenijih među nehrvatskim stanovništvom) u dijelu Hrvatske koji je obuhvaćen istraživanjem, ovu potencijalnu nepravilnost realiziranog uzorka nije bilo moguće ispraviti ni odgovarajućim ponderiranjem dobivenih rezultata.⁴

– Osim načelnih razloga koji mogu više ili manje utjecati na povezanost svih rezultata istraživanja sa službenim rezultatima izbora (npr. vremenska distanca koja je dijelila termin istraživanja od termina izbora), u slučaju Hrvatske seljačke stranke i koalicije regionalnih stranaka jedan od razloga manje valjanosti

3

Ne ulazeći dublje u razloge takvog opredjeljenja možemo samo podsjetiti da su i prilikom izbora 1990. ove stranke imale na svojim državnim listama najviše kandidata srpske narodnosti.

4

U uzorku analiziranog istraživanja pripadnika srpske narodnosti bilo je 3 posto, a prema popisu stanovništva 1991. na sada neokupiranim područjima bilo ih je 8 posto (12 posto u cijeloj Hrvatskoj). Zbog demografskih poremećaja izazvanih ratom u Hrvatskoj nemoguće je pouzdano procijeniti koliko ih je na tim područjima bilo u trenutku provođenja istraživanja, odnosno izbora, pa stoga prema tom kriteriju nije moguća ni precizna kontrola reprezentativnosti uzorka.

istraživačkih rezultata mogao bi biti u stanovitim nepreciznostima uzorka na razini odgovarajućih regija odnosno naselja Hrvatske. Iako se ne moraju bitno odraziti na valjanost uzorka u cjelini, takve bi nepreciznosti mogle donekle utjecati na rezultate istraživanja o namjerama glasanja za one stranke čiji potencijalni glasači žive na regionalno ograničenim ili na drugi način specifično određenim područjima Hrvatske.

– Iako i glavne razloge statistički značajne razlike između rezultata istraživanja za cijeli uzorak ispitanika i rezultata glasanja za predsjedničkog kandidata F. Tuđmana vjerojatno treba pripisati učestalom neizjašnjavanju o namjerama glasanja na izborima, moguće objašnjenje utjecaja te okolnosti na valjanost dobivenih rezultata bitno je drukčije nego u slučaju stranaka. Budući da su rezultati istraživanja za dio ispitanika koji se izjasnio o namjerama glasanja za predsjedničke kandidate, za razliku od usporedivih rezultata koji vrijede za stranke, mnogo sličniji ostvarenim rezultatima izbora nego što su to rezultati za cijeli uzorak ispitanika, opravdano je pretpostaviti da se u ovom slučaju glasačko opredjeljenje "neizjašnjenih" (koje je možda već bilo formirano ili se formiralo kasnije) distribuiralo na sličan način kao i opredjeljenje ispitanika koji su u tijeku anketnog postupka izrazili namjere glasanja. Za razliku od liste stranaka, na listi predsjedničkih kandidata "neizjašnjeni" ispitanici srpske i, uopće, nehrvatske narodnosti imali su manje mogućnosti opredjeljenja za neku opciju koja bi im se mogla činiti "manje hrvatskom" od ostalih pa su vjerojatno glasali na sličan način kao i ostali stanovnici ili uopće nisu glasali.

– I na kraju, jedan od razloga kojim bi se bar djelomice moglo objasniti zašto je istraživanje ukazivalo na slabiji izborni rezultat nego što je, u slučaju predsjedničkog kandidata F. Tuđmana, ostvaren na izborima, s nešto se većom sigurnošću nego u ostalim slučajevima može pripisati vremenskoj distanci između termina istraživanja i termina izbora. Naime, F. Tuđman je bio jedini predsjednički kandidat za kojeg je u razdoblju predizbornih istraživanja dosljedno bilježeno povećavanje proporcije potencijalnih glasača (dok je u slučaju ostalih predsjedničkih kandidata zabilježena ili oscilacija ili pak dosljedno smanjivanje te proporcije (vidjeti: Lamza i suradnici, 1992d.), pa je stoga logično pretpostaviti da se taj trend, možda čak intenzivnije nego prije, nastavio i u dijelu predizbornog razdoblja koje nije bilo obuhvaćeno istraživanjem.

ZAKLJUČAK

Na svim je obuhvaćenim razinama provedeni postupak validacije pokazao vrlo visoku povezanost između analiziranih rezultata predizbornog istraživanja javnog mnijenja i službenih rezultata o glasanju za državne liste stranaka i predsjedničke kandidate. Neka pojedinačna odstupanja od ostvarenih izbornih rezultata objašnjena su različitim, pretežno metodološkim razlozima, od kojih bi neke trebalo provjeriti daljnjim istraživanjima i analizama rezultata.

S obzirom na različite okolnosti koje u našim uvjetima mogu značajnije utjecati na valjanost istraživanja javnog mnijenja i znatno otežati postupak utvrđivanja njihove valjanosti, ni jedan od obuhvaćenih modusa validacijske analize ne može se primijeniti bez stanovitih rezervi u zaključivanju. Čini se ipak da je, u okviru postojećih okolnosti, pokazatelje o povezanosti između rezultata izbora i rezultata istraživanja za cijeli uzorak ispitanika korisno provjeriti i dodatnom analizom, iz koje je isključena proporcija "neizjašnjenih" ispitanika.

LITERATURA

- Cantril, H. (1947), *Gauging Public Opinion*, Princeton: Princeton University Press.
- Gallup, G. (1944), *A Guide to Public Opinion Polls*, Princeton: Princeton University Press.
- Grdešić, I., Kasapović, M., Šiber, I., Zakošek, N. (1991), *Hrvatska u izborima*, Zagreb: Naprijed.
- Hennessy, B. (1965), *Public Opinion*, Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Hoy, C. (1990), *Margin of Error*, Toronto: Seal Books McClelland-Bantam Inc.
- (1992), *Izješće br. 30*, Zagreb: Izborna komisija Republike Hrvatske.
- Lamza, V., Radaković, B., Rihtar S. (1990), *Izbori 90, Istraživanje javnog mnijenja*, Zagreb: Služba novinskog istraživanja, Vjesnik.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1992a), *Javno mnijenje Hrvatske/ svibanj 92, Stavovi o mirovnoj akciji UN, stavovi o hrvatskoj vlasti, strankama i političkim djelatnicima, stavovi o budućnosti*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1992b), *Javno mnijenje Hrvatske, Izbori 1992, Izještaj br. 1*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1992c), *Javno mnijenje Hrvatske, Izbori 1992, Izještaj br. 2*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Lamza, V., Milas, G., Rihtar, S., Rimac, I. (1992d), *Javno mnijenje Hrvatske, Izbori 1992, Izještaj br. 3*, Zagreb: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Moser, C. A. (1962), *Metodi anketiranja u istraživanju društvenih pojava*, Beograd: Kultura.
- Popis stanovništva 1991, Narodni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima, dokumentacija 881*, Zagreb: Republika Hrvatska, Republički zavod za statistiku.
- Rimac, I., Socijalni status i politička odluka – izbori 1992, *Društvena istraživanja* 2, God. 1 (1992), br. 2, str. 265-274.

AN ATTEMPT AT VALIDATING THE RESEARCH OF PRE-ELECTION PUBLIC OPINION BASED ON ELECTION RESULTS

Vesna Lamza

Institute for Applied Social Research
University of Zagreb, Zagreb

In this paper the validity of public opinion research conducted in the period preceding the elections by the Institute for Applied Social Research (University of Zagreb) and for the House of Representatives of the Croatian Parliament, has been analysed. In the course of the validation analysis suitability of different possibilities for determining the validity of the research results has been examined. Furthermore, some of the specific methodological difficulties which can reduce the validity of public opinion research, in our circumstances, and complicate the procedure of their validation, have been outlined.